

9. Shadrykov V.D. Novaya model spetsyalista: ynnovatsionnaya podgotovka y kompetentnostnyy podkhod // Vysshee obrazovanye sehodnya. – № 8. – 2004. – s. 26-31.

M.V. Prorok *Communicative competence as a factor of professional activity of psychologist.* In the article was analyzed modern research ideas about communicative competence and was showed the results of pilot research of level of development of communicative competence in future psychologists. Competence was considered as a personal quality (or totality of qualities) which have done already and minimal experience of activity in this sphere. Was showed that concept of competence is including: operational and technological; motivational; ethnic; social and behavioral parts. It was admitted that communicative competence is one of the main competences and includes knowledge from difference ways of acting with ambient, particularly skills of group work, holding of different social roles in group. Was review needs which are connected with communicative aspect of professional activity of psychologist: need in the habilitation and need in control of events and people. Was underlined personal characteristics of psychologists which consist its style of interpersonal relationships and have a significant influence on the relationship with other. Levels of formedness of communicative guideline was formed follow the criteria of availability of constructive and harmony types of communications and behavior which are useful for solution. On the base of this criteria had marked out three levels of communicative guideline development: high, middle, low. Was investigated: lead positions and guidelines of personality in communication, level of its social and professional adaptation, level of psychological ripeness of personality, forms of conflict, ratio of rational and emotional, features of value-motivational and volition spheres of personality. Was determine that analysis of structure of communicative guidelines allows give forecast of success or failure of professional psychologist activity and forecast its behavior in different social situations which are connect with communication.

Key words: competence, communicative competence, behavioral part of communicative competence, need in the habilitation, need in control, guidelines of personality in communication, psychological ripeness of personality.

Отримано: 13.02.2015 р.

УДК 159.922

Н.В. Пророк, Я.М. Куценко

СПЕЦИФІКА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ І ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ У ПРЕДСТАВНИКІВ ЦИХ ПРОФЕСІЙ

Н.В. Пророк, Я.М. Куценко. *Специфіка емоційного інтелекту і психологічної готовності до соціономічних професій у представників цих професій.* У статті представлено результати емпіричного дослідження взаємозв'язку між здібностями емоційного інтелекту та складовими пси-

хологічної готовності до соціономічних професій і відмінностей між особливостями емоційного інтелекту і психологічної готовності в різних групах досліджуваних (майбутні психологи, педагоги і лікарі). Виявлено специфічність цих зв'язків, а саме: на когнітивно-цільову складову психологічної готовності респондентів усіх досліджуваних груп найбільше впливають здібності внутрішньоособистісного емоційного інтелекту (розуміння своїх емоцій і управління ними); на поведінкову складову найбільше впливають здібності міжособистісного емоційного інтелекту (розуміння чужих емоцій і управління ними) і здібність до контролю експресією. Показано, що оскільки різні складові психологічної готовності знаходяться у відносинах взаємовпливу, розширення професійної та особистісної перспективи активує і готовність до саморозвитку.

Ключові слова: емоційний інтелект, соціальний інтелект, активність, рефлексія, мотивація, комунікативна поведінка, готовність до саморозвитку.

Н.В. Пророк, Я.М. Куценко. Специфика эмоционального интеллекта и психологической готовности к социальным профессиям у представителей этих профессий. В статье представлены результаты эмпирического исследования взаимосвязи между способностями эмоционального интеллекта и составляющими психологической готовности к социальным профессиям и отличия между особенностями эмоционального интеллекта и психологической готовности в разных группах исследуемых (будущие психологи, педагоги и врачи). Выявлена специфичность этих связей: на когнитивно-целевую составляющую психологической готовности респондентов всех исследуемых групп наиболее влияют способности внутривличностного эмоционального интеллекта (понимание своих эмоций и управление ими); на поведенческую составляющую – наиболее влияют способности межличностного эмоционального интеллекта (понимание чужих эмоций и управление ими) и способности к контролю экспрессией. Показано, что поскольку разные составляющие психологической готовности находятся в отношениях взаимовлияния, расширение профессиональной и личностной перспективы активизирует и готовность к саморазвитию.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, социальный интеллект, активность, рефлексия, мотивация, коммуникативное поведение, готовность к саморазвитию.

Постановка проблеми. Вивчення емоційного інтелекту в сучасній психології є однією із актуальних тем. Особливо важливою ця проблема є для соціономічних професій. Адже в своїй діяльності фахівці цих професій повинні виділяти та утримувати у свідомості ті факти, які характеризують особливості поведінки, вчинків, мови своїх клієнтів, особливості їх емоцій, настрою, духовного світу та ін. Складність цієї емоційної інформації і її вплив на ефективність роботи цієї категорії працюючих досить високий. Ці обставини вже самі по собі говорять про необхідність ретельного дослідження емоційного інтелекту [1; 3; 6].

Результати досліджень емоційного інтелекту з'явилися в наукових роботах на початку 1990-х років, і в сучасній психології вивчення емоц-

ійного інтелекту вже виокремилось в самостійний напрямок досліджень [6; 1]. Діагностика емоційного інтелекту дає можливість більш цілісно оцінити адаптивні здібності індивіда через його вміння емоційно взаємодіяти з іншими. Крім того, за рівнем розвитку емоційного інтелекту можна більш точно передбачити успішність поведінки в різних видах соціальної активності, ніж за рівнем розвитку загального інтелекту [2; 4; 5].

Емоційний інтелект – це інтегративна здібність людини до розуміння своїх і чужих емоцій, а також до управління ними. Здібність до розуміння емоцій означає, що людина може: розпізнати емоцію, ідентифікувати її і знайти для неї словесне вираження, розуміє причини, які викликають дану емоцію і наслідки, до яких вона призводить [6]. Здібність до управління емоціями означає, що людина може контролювати інтенсивність емоцій, перш за все, приглушати надмірно сильні емоції, може контролювати зовнішнє вираження емоцій, може при необхідності довільно викликати ту чи іншу емоцію. І здібність до розуміння, і здібність до управління емоціями може бути спрямована як на власні емоції, так і на емоції інших людей. Тому в якості теоретичної основи даного дослідження було обрано двохкомпонентну модель емоційного інтелекту Д.В. Люсіна, яка включає в себе внутрішньоособистісний емоційний інтелект (розуміння і управління власними емоціями), і міжособистісний емоційний інтелект (розуміння і управління емоціями інших людей) [2].

Мета статті – представити результати емпіричного дослідження: взаємозв'язку між здібностями емоційного інтелекту та складовими психологічної готовності до соціономічних професій і відмінностей між особливостями емоційного інтелекту і психологічної готовності в різних групах досліджуваних (майбутні психологи, педагоги і лікарі).

Перш ніж перейти до розгляду результатів дослідження, необхідно розглянути залежність змісту психологічної готовності до майбутньої професії від специфіки цієї професії. Гуманітарні соціономічні спеціальності визначаються за предметним змістом праці, яким для них є особистість іншої людини; у соціономічних професіях головним інструментом впливу на іншу особистість виступає особистість фахівця; у діяльності фахівців соціономічних професій важливе місце займає комунікативна діяльність. Тому психологічну готовність до соціономічних професій ми розглядали як підготовленість до діяльності в системі "людина-людина", як здатність виконувати майбутню професійну діяльність в основних її компонентах (мотиваційному, пізнавальному, цілеутворюючому, операційно-результативному) і визначили як інтегральне ієрархічне особистісне утворення, яке включає в себе мотиваційний, когнітивно-цільовий, операційний (поведінковий) компоненти (Ю.М. Забродін, Л.А. Кандилович, О.Ф. Лазурський, О.В. Проскура, В.О. Сластьонін та ін.).

На основі узагальнення теоретичних положень нами було визначено наступні складові психологічної готовності до соціономічних професій:

1) когнітивно-цільова складова – уявлення про особливості професійної діяльності; уявлення про власні здібності до навчально-професійної діяльності; уявлення про способи подолання зовнішніх і внутрішніх перешкод на шляху до професійної мети; адекватні уявлення про свої професійні перспективи; наявність професійних планів, намірів, конкретних цілей у близькій та віддаленій перспективі, уявлень про засоби та шляхи досягнення цих цілей;

2) мотиваційна складова – внутрішні мотиви учбово-професійної діяльності; професійні, пізнавальні і процесуально-змістовні мотиви; інтерес до професії; бажання стати гарним фахівцем; мотиви саморозвитку (прагнення знати себе, бажання самовдосконалюватися); загальна гуманістична спрямованість (інтерес до людей);

3) поведінкова складова – соціальна і професійна адаптивність; певний рівень особистісної зрілості; конструктивна поведінка в соціальних ситуаціях, які пов'язані зі спілкуванням; поведінка, корисна для розв'язання проблем.

Усі виокремлені складові психологічної готовності до соціономічних професій знаходяться у відносинах взаємовпливу і взаємозв'язку.

У дослідженні використовувались такі психодіагностичні методики: "Мотиви навчання" (Е.П. Ільїна), "Готовність до саморозвитку" (В. Павлова), опитувальник "Особистісної професійної перспективи" (М.С. Пряжнікова), "Самооцінка реалізації життєвих цілей особистості" (Н.Р. Молочнікова), "Методика вивчення комунікативних установок" (І.О. Іванова, О.В. Заїки, стандартизація Н.А. Бельської і М.А. Міропольської), "Методика виміру ступеня потреби в певних професійних і особистісних якостях" (Л.Б. Шнейдер), методики, спрямовані на діагностику емоційного інтелекту (Н. Холла і Д.В. Люсіна), опитувальник 16 PF К'еттелла. Кількість респондентів (студентів 3-4 курсів у віці від 19 до 23 років) складала 180 осіб.

Згідно із завданням дослідження, аналіз емпіричних даних на констатувальному етапі відбувався на двох основних напрямках: 1) визначення зв'язків емоційного інтелекту і складових психологічної готовності до соціономічних професій, з'ясування психологічних механізмів впливу емоційного інтелекту на ці складові; 2) знаходження відмінностей між особливостями емоційного інтелекту і психологічної готовності в різних групах досліджуваних (майбутніх психологів, педагогів і лікарів).

Для забезпечення можливості узагальнення емпіричних даних, отриманих за допомогою різних методик, з метою визначення загального рівня сформованості складових психологічної готовності, ми переводили отримані результати у єдину систему оцінювання. Загальні показники рівнів розвитку

виокремлених складових психологічної готовності було отримано на основі: узагальнення результатів методик і середньоарифметичної оцінки рівня сформованості параметрів, яку було отримано за різними методиками.

На основі узагальнення емпіричних даних було отримано загальні рівні сформованості когнітивно-цільової, мотиваційної і поведінкової складових психологічної готовності до соціономічних професій у різних групах майбутніх фахівців соціономічних професій (лікарів, психологів, педагогів), які представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Рівні розвитку складових психологічної готовності в різних групах майбутніх фахівців соціономічних професій (n = 180)

Групи досліджуваних	Складові психологічної готовності та рівні їх розвитку (у % від кількості досліджуваних)								
	когнітивно-цільова			мотиваційна			поведінкова		
	низький	середній	високий	низький	середній	високий	низький	середній	високий
майбутні лікарі	24	43	33	28	48	24	28	52	20
майбутні психологи	20	38	42	22	40	38	23	36	41
майбутні педагоги	25	40	35	44	36	20	31	36	33

Як бачимо, у значній кількості студентів 3 курсу зафіксовано низький рівень розвитку складових психологічної готовності, який є недостатнім для ефективного входження в соціономічну професію.

За допомогою опитувальників Емін Д.В. Люсіна і методики діагностики емоційного інтелекту М. Холла було отримано результати, які дали можливість виявити рівні розвитку емоційного інтелекту в різних групах досліджуваних ("майбутні лікарі", "майбутні психологи", "майбутні педагоги"). Отримані результати представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Рівні розвитку емоційного інтелекту в різних групах досліджуваних (n = 180)

Групи досліджуваних	Рівні розвитку емоційного інтелекту (у % від кількості досліджуваних)		
	Низький	Середній	Високий
майбутні лікарі (n = 60).	35	48	17
майбутні психологи (n = 60).	27	33	40
майбутні педагоги (n = 60).	41	30	29

Виходячи із представлених даних, можна сказати, що більше третини студентів соціономічних професій показують низький рівень розвитку

емоційного інтелекту. Безумовно, це не сприяє підвищенню психологічної готовності до цих професій.

Отримані емпіричні дані показують, що емоційний інтелект (і його окремі компоненти) знаходиться в певному зв'язку з особистісними факторами (16 PF – опитувальника К'еттелла), а саме: позитивна кореляція компонентів емоційного інтелекту зафіксована з факторами: В ("інтелект"), С ("емоційна нестійкість – емоційна стійкість"), G ("схильність до почуттів – висока нормативність поведінки"), Н ("нерішучість – сміливість"), N ("прямолінійність – дипломатичність"), Q2 ("конформізм – нонконформізм"), Q3 ("низький самоконтроль – високий самоконтроль"); негативна кореляція компонентів емоційного інтелекту зафіксована з факторами: L ("довірливість – підозрілість") і Q1 ("гнучкість-ригідність"). Тобто високий рівень емоційного інтелекту проявляється (опосередковується) у високій нормативності поведінки, стресостійкості, проникливості, вмінні працювати в групі, у високому самоконтролі, у високому ступені усвідомлення і розуміння бажаної картини соціальної поведінки. А низький рівень емоційного інтелекту проявляється у підозрілості, впертості, роздратованості, настороженому ставленні до людей, схильності до суперництва, фіксованості на невдачах, критичності до того, що відбувається, у недовірі до авторитетів. На основі отриманих даних описано узагальнені психологічні портрети майбутнього психолога з високим і низьким емоційним інтелектом.

Психологічний портрет студента-психолога з високим емоційним інтелектом, який був складений на основі виявлених внутрішніх факторів особистості (які впливають на розвиток емоційного інтелекту), дозволяє прояснити механізми впливу емоційного інтелекту на успішність діяльності опосередковано через ці риси (фактори) особистості. Зокрема, емоційний інтелект діє опосередковано через такі якості, які є надзвичайно корисними для успішності всякої діяльності: зібраність, високий самоконтроль, обов'язковість, працелюбність, наполегливість, вміння тримати себе в руках, емоційна врівноваженість, доброзичливе і уважне ставлення до людей, вміння брати на себе відповідальність, схильність до виконання загальних моральних норм, вміння враховувати інтереси інших людей. Особам з високим емоційним інтелектом притаманні такі якості, які допомагають протистояти втомлюваності при роботі з людьми, витримувати емоційні навантаження і бути успішними в спілкуванні: емоційна активність (емоційність), життєрадісність, прагнення до спілкування з людьми, сміливість в спілкуванні, дружлюбність і чуйність. Такі люди вміють правильно вести себе в спілкуванні: для них характерні дипломатичність, гнучкість і тактовність. І ці розвинуті вміння орієнтуватися в обставинах соціальної взаємодії супроводжується щирістю, природністю, проникливістю і розумінням людей. Молодих людей з високим рівнем емоційного

інтелекту відрізняє розвинутий самоконтроль, а отже, такі якості, як зібраність, організованість, вміння гарно контролювати свої емоції і поведінку; розвинуті вольові якості (які дозволяють наполегливо перемагати труднощі і перешкоди); усвідомлення соціальних вимог і прагнення їх виконувати, повага до людей.

Ці внутрішні фактори (рисни особистості), якщо вони мають високі позитивні рівні розвитку, сприяють формуванню і виявленню емоційного інтелекту [3; 4]. Підкреслимо, що ці фактори особистості стосуються емоційного аспекту функціонування особистості, а отже, і емоційного інтелекту, та практично усі виконують безпосередньо або опосередковано спонукальну, пізнавальну, регулятивну функції.

Недостатність емоційного інтелекту (низький рівень його розвитку) призводить до певної емоційної дезорганізації мислення (наприклад, до не вміння зосереджуватися на виконанні завдання), конкретності і ригідності мислення. Низький рівень емоційного інтелекту свідчить також про емоційну незрілість (слабкість контролю емоцій), що проявляється: в підвищеній втомлюваності; схильності до роздратованості і тривожності; невпевненості при зустрічі з перешкодами; в безвідповідальності і необов'язковості; у відмові від прийнятих правил, потуранні своїм бажанням і розхлябаності. Досліджувані з низьким емоційним інтелектом не прагнуть до контактів з людьми, невпевнені в собі, нерішучі, сором'язливі, повільні, стримані у виразі почуттів; прямолінійні, недипломатичні, погано розуміють вчинки людей. Окрім того, для них характерні недостатній самоконтроль, слабкий розвиток вольових якостей, внутрішня недисциплінованість, неухважність до людей, схильність діяти за своїми бажаннями, зверхність, схильність до суперництва, фіксованість на невдачах. Зрозуміло, що наявність таких якостей призводить до складностей у стосунках з оточуючими.

Для встановлення взаємозв'язків між рівнем розвитку компонентів емоційного інтелекту (за моделлю В.Д. Люсіна) і складовими психологічної готовності до соціономічних професій в різних групах досліджуваних ("майбутні лікарі", "майбутні психологи", "майбутні педагоги") було застосовано коефіцієнт кореляції Пірсона.

Когнітивно-цільова складова. На основі встановлених кореляцій, які мають прямий характер, показано, що на цю складову психологічної готовності до соціономічних професій найбільше впливають такі здібності внутрішньоособистісного емоційного інтелекту, як розуміння власних емоцій, управління своїми емоціями, контроль експресії. Тобто високий рівень розвитку цих показників впливає на побудову образу професійного майбутнього, допомагає формувати професійні плани, наміри, цілі, розширювати уявлення про умови, засоби та шляхи досягнення цих цілей. Аналіз результатів опитування показав, що серед досліджуваних студентів (особливо серед

майбутніх лікарів) є велика кількість осіб, які бажають покинути країну після отримання диплома (28,8%); а серед майбутніх психологів і педагогів, відповідно, 23,6% і 31,3% студентів, не вважають, що їх майбутня робота допоможе їм в досягненні інших життєвих цілей і не пов'язують своє майбутнє з тим фахом, який зараз здобувають у вищому навчальному закладі.

Мотиваційна складова. Кореляційний аналіз показав, що високий рівень внутрішньоособистісного емоційного інтелекту у досліджуваних всіх груп корелює з внутрішніми (пізнавальними, змістовно-процесуальними, саморозвитку) мотивами учбово-професійної діяльності і зовнішніми соціальними мотивами (особистого престижу). Професійна мотивація (прагнення стати успішним у майбутній професійній діяльності) мотивує майбутніх психологів і педагогів з високим рівнем таких здібностей емоційного інтелекту, як управління своїми емоціями ($BV - r=0,518$ при $p < 0,01$) і здібність до усвідомлення і розуміння власних емоцій ($BP - r=0,337$ при $p < 0,01$). Виявлено ступінь значущості учбово-професійних мотивів для досліджуваних, яка в порядку зменшення рангу мотиву, виглядає наступним чином: для майбутніх лікарів – пізнавальні мотиви, особистісного престижу, професійні і уникання неприємностей; для майбутніх психологів – пізнавальні мотиви, процесуально-змістовні, особистісного престижу; для майбутніх педагогів – особистісного престижу, прагматичні, уникання неприємностей.

В усіх групах зафіксовано прямі кореляційні зв'язки між високим рівнем емоційного інтелекту і мотивами саморозвитку. В групах "майбутні лікарі" і "майбутні педагоги" відмічаються приблизно однакові відсотки респондентів з високим рівнем загальної готовності до саморозвитку (відповідно, 22% і 20%). Виявлено: в групі майбутніх психологів найбільше досліджуваних (42%) з високим рівнем загальної готовності до саморозвитку; в групі майбутніх лікарів найбільше досліджуваних (48%) з середнім рівнем загальної готовності до саморозвитку; в групі майбутніх педагогів найбільше досліджуваних (44%) з низьким рівнем загальної готовності до саморозвитку. У переважній більшості досліджуваних всіх груп (майбутні лікарі, психологи, педагоги) високий рівень готовності до саморозвитку досягається за рахунок параметру "хочу знати себе".

Поведінкова складова. Наявність прямих зв'язків між загальним показником міжособистісного інтелекту і таких його компонентів, як розуміння чужих емоцій, управління чужими емоціями та его-станами батька та дорослого, а також гармонійними та формальними комунікативними установками – свідчить про те, що для майбутніх фахівців соціономічних професій з високим рівнем емоційного інтелекту є характерними комунікативні установки конструктивного типу (гармонійні, формальні, его-позиції дорослого і батька), які є проявом зрілої адаптованої особистості, яка відрізняється гнучкістю в конфліктах, врівноваженістю, стресостійкістю, інтернальні-

стю, розвинутими вольовими і діловими якостями, стриманістю і надійністю у відносинах, розумінням відносності догм, конструктивною спрямованістю поведінки, в тому числі, в складних, емоціогенних ситуаціях. Для осіб з низьким рівнем емоційного інтелекту характерними є комунікативні установки відгородженого і конфліктного типу і его-стан дитини. Оскільки дитяча позиція в концепції Е. Берна розглядається як онтогенетично найбільш рання ступінь розвитку зрілої особистості, для неї притаманні риси емоційної і психічної незрілості (інфантильності).

Порівняння (з використанням параметричного критерія t-Стюдента) середньоарифметичних групових оцінок за показниками, які використовувалися в дослідженні, дало можливість встановити відмінності в показниках емоційного інтелекту та психологічної готовності до соціономічних професій у майбутніх психологів, лікарів і педагогів: у майбутніх лікарів більш розвинуті здібності управління чужими емоціями; у майбутніх психологів – внутрішньо-особистісний емоційний інтелект і така його здібність, як управління своїми емоціями; для майбутніх психологів мотиви особистісного престижу і саморозвитку мають більше значення, ніж для майбутніх лікарів; у майбутніх педагогів і лікарів зафіксовано значно вищий рівень прояву мотивів уникнення неприємностей, ніж у майбутніх психологів; для більшості майбутніх психологів характерною є батьківська та доросла комунікативні позиції (его-станів) та гармонійна і формальна комунікативні установки, а для більшості майбутніх лікарів – відчужена та конфліктна комунікативні установки; у більшості майбутніх педагогів більш вираженою є дитяча комунікативна позиція і формальна комунікативна установка; якщо для майбутніх психологів небажаними є такі якості, як авторитарний, вимогливий, нейтральний, то майбутні педагоги і лікарі, навпаки, високо оцінюють ступінь потреби в цих якостях; для майбутніх психологів важливо бути критичним і приймаючим, а для майбутніх педагогів ці якості є небажаними. У майбутніх педагогів і лікарів відмічаються більш високі показники формальної комунікативної установки, що вказує на те, що у майбутніх представників цих професій (в порівнянні зі студентами-психологами) більш інтенсивно формується установка до формальних взаємовідносин і керівної позиції щодо суб'єктів своєї праці (пацієнтів, учнів).

Порівняльний аналіз контрастних підгруп (осіб з низьким та високим рівнем сумарного показника міжособистісного емоційного інтелекту – MEI) дає можливість виявити напрямки впливу емоційного інтелекту на складові психологічної готовності. Знайдено статистично значущі відмінності у показниках психологічної готовності до соціономічних професій у представників цих підгруп. Так, в осіб з низьким рівнем міжособистісного емоційного інтелекту відмічено: низький рівень розвитку професійної та особистісної перспективи (що вказує на складність для таких досліджуваних про-

цедур планування і цілеутворення, на труднощі в баченні професійного майбутнього); домінування прагматичних мотивів учбово-професійної діяльності і мотивів уникання невдачі; невелика значущість професійних та пізнавальних мотивів; незрілі комунікативні установки (дитячого, відчуженого і конфліктного типів). Зі зростанням рівня міжособистісного емоційного інтелекту (підгрупа з високим рівнем MEI) комунікативні установки стають більш соціально спрямованими, зрілими і гармонійними (зокрема, зростає доросла та гармонійна комунікативні установки та знижуються дитяча, конфліктна та відчужені комунікативні установки); більш розвинутими стають і процеси цілеутворення та планування (професійна та особистісна перспектива є більш сформованою); зростає готовність до саморозвитку та значущість мотивів особистого престижу, та мотивів, що стосуються змістовних та пізнавальних аспектів навчального процесу; знижується рівень значущості прагматичних мотивів і мотивів уникання невдачі (що додає особистості впевненості в собі і дозволяє їй концентрувати свою увагу не на процесі, а на змісті навчально-професійної діяльності). Оскільки різні складові психологічної готовності знаходяться у відносинах взаємовпливу, можна сказати, що розширення професійної та особистісної перспективи активує і готовність до саморозвитку.

Висновки. Отже, в емпіричному дослідженні на основі встановлених кореляцій виявлено специфічність зв'язків здібностей емоційного інтелекту з показниками різних складових психологічної готовності, а саме: на когнітивно-цільову складову психологічної готовності респондентів всіх досліджуваних груп (майбутніх психологів, лікарів і педагогів) найбільше впливають здібності внутрішньоособистісного емоційного інтелекту (розуміння своїх емоцій і управління ними); на поведінкову складову психологічної готовності до соціономічних професій найбільше впливають здібності міжособистісного емоційного інтелекту (розуміння чужих емоцій і управління ними) і здібність до контролю експресією.

Список використаних джерел

1. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта / Д. Гоулман, Р. Бояцис, Э. Макки / пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005.
2. Люсин Д.В. Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / под ред. Д.В. Люсина, Д.В. Ушакова. – М. : Институт психологии РАН, 2004. – С. 29-36.
3. Носенко Е.Л. Эмоциональный интеллект: концептуализация феномена, основные функции : монография / Е.Л. Носенко, Н.В. Коврига. – К. : Вища школа, 2003.

4. Робертс Р.Д. Эмоциональный интеллект: проблемы теории, изменения и применения на практике / Робертс Р.Д., Мэттьюс Дж., Зайднер М., Люсин Д.В. // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – Т. 1. – № 4. – 2004. – С. 3-26.

5. Юсупова Г.В. Природа эмоционального интеллекта и его составляющие // Психология XXI века : тезисы международной научно-практической конференции студентов и аспирантов (18-20 апреля 2002 г., г. Санкт-Петербург). – СПб., 2002. – С. 51-52.

6. Mayer, J.D. Human abilities: emotional intelligence / J.D. Mayer, R.D. Roberts, S.G. Barsade // Annual Review of Psychology. – 2008. – V. 59. – P. 507-536.

Spisok vikoristanikh dzherel

1. Goulman D. Jemocional'noe liderstvo: Iskustvo upravlenija ljud'mi na osnove jemocional'nogo intellekta / D. Goulman, R. Bojajis, Je. Makki / per. s angl. – М. : Al'pina Biznes Buks, 2005.

2. Ljusin D.V. Sovremennye predstavlenija ob jemocional'nom intellekte // Social'nyj intellekt: Teorija, izmerenie, issledovanija / pod red. D.V. Ljusina, D.V. Ushakova. – М. : Institut psihologii RAN, 2004. – S. 29-36.

3. Nosenko E.L. Emocijnij intelekt: konceptualizacija fenomenu, osnovni funkcii : monografija / E.L. Nosenko, N.V. Kovriga. – К. : Vishha shkola, 2003.

4. Roberts R.D. Jemocional'nyj intellekt: problemy teorii, izmerenija i primenenija na praktike / Roberts R.D., Mjett'jus Dzh., Zajdner M., Ljusin D.V. / Psihologija. Zhurnal Vysshej shkoly jekonomiki. – Т. 1. – № 4. – 2004. – С. 3-26.

5. Jusupova G.V. Priroda jemocional'nogo intellekta i ego sostavljajushhie // Psihologija XXI veka : tezisy mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii studentov i aspirantov (18-20 aprelja 2002 g., g. Sankt-Peterburg). – SPb., 2002. – S. 51-52.

6. Mayer, J.D. Human abilities: emotional intelligence / J.D. Mayer, R.D. Roberts, S.G. Barsade // Annual Review of Psychology. – 2008. – V. 59. – P. 507-536.

N.V. Prorok, Y.M. Kutsenko. Specific of emotional intellect and psychological readiness to the socioeconomic professions of the representative of this professions. In the article was showed the results of empirical investigation of the interconnection between the abilities of emotional intellect and the parts of psychological readiness to the socioeconomic professions and differences between the features of the emotional intellect and psychological readiness in the different groups of investigated (future psychologists, pedagogues and doctors). Psychological readiness to the socioeconomic professions was consider as a readiness to the activity in the system "person-person", as an ability to do future professional activity in the its general components and named as an integral hierarchical personal formation which include motivational, cognitive targeted, operational

(behavioral) components. Was fixed: low level of emotional intellect more than one third of students of socioeconomic professions; some connections of emotional intellect (and its single components) and personal factors (16-PF – Kettel's questionnaire). Was showed the specific of connections between abilities of emotional intellect and parts of psychological readiness: on the cognitive and targeted part of psychological readiness of respondents of all investigational groups influence more the abilities intrapersonal emotional intellect (understanding and control of own emotions); to the behavioral part – abilities of interpersonal emotional intellect have more influence (understanding and control of foreign emotions) and ability to expression control. Was showed that different parts of psychological readiness is in interconnection, expansion of professional and personal perspective activate the readiness to the self-development. On the base of the taking data was described general psychological portraits of future psychologist who have high emotional intellect.

Key words: *emotional intellect, social intellect, activity, reflection, motivation, communicative behavior, readiness to the self-development.*

Отримано: 25.02.2015 р.

УДК 159.922.7:37.015.3-057.874(045)

Л.В. Помиткіна, М.П. Полухіна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ШКІЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Л.В. Помиткіна, М.П. Полухіна. Соціально-психологічні чинники шкільної тривожності молодших школярів. У статті подано результати теоретико-емпіричного аналізу проблеми шкільної тривожності молодших школярів. Теоретичний аналіз проблеми показав, що шкільна тривожність – це форма прояву емоційного неблагополуччя дитини, що виражається в хвилюванні, підвищеному занепокоєнні щодо навчальних ситуацій, в очікуванні поганого ставлення до себе з боку вчителів, батьків та однолітків. До основного фактора, що впливає на зростання тривожності, віднесено особливості батьківського ставлення до дитини, зокрема відсутність емоційного контакту, обмеженість у спілкуванні з нею, незнання вікових та індивідуально-психологічних особливостей дитини. Подано порівняльний аналіз особливостей шкільної тривожності дітей з повних та неповних сімей. Отримані емпіричні дані свідчать, що тривожність дітей зростає в сім'ях, де хоча б один з дорослих відчуває емоційне неблагополуччя.

Ключові слова: *діти, молодші школярі, особливості тривожності, тривожність, шкільна тривожність, учні молодших класів.*

Л.В. Помыткина, М.П. Полухина. Социально-психологические факторы школьной тревожности младших школьников. В статье поданы результаты теоретико-эмпиричного анализа проблемы школьной тревожности младших школьников. Теоретический анализ проблемы показал, что школьная тревожность – это форма эмоционального неблагополучия, которая проявляется в волнении, повышенном беспокойстве относительно школьных ситуаций, в ожидании негативного отношения к себе со стороны учителя.